

Peđa Perić*Univerzitet u Beogradu, Filozofski Fakultet.**Odeljenje za arheologiju*

pedjapericarh@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-8176-2003>

O „beogradskom” poreklu rimskog cara Jovijana

Apstrakt: Ovaj rad će se kritički osvrnuti na recepciju porekla rimskog cara Jovijana u savremenom srpskom društvu, ali i na izvore na kojima se tvrdnja o njegovom poreklu uopšte zasniva. Cilj takvog osvrta je pokazivanje elementarnih problema koji prate narativ o tlu Srbije kao zavičajju rimskih careva. Rad će započeti informacijama o istorijatu narativa, a potom se pažnja usmerava ka pregledu Jovijanovog života sa ciljem pružanja istorijskog konteksta. Sledi prikaz odabranih slučajeva upotrebe Jovijanove ličnosti koji svedoče da se carevo ime iznova provlači kroz baštinski diskurs prestonice. Singidunum je kao Jovijanov zavičaj pretpostavljen na osnovu teksta *Epitome de Caesaribus*, gde autor za cara govori da je bio *incola agri Singidonensis*. Analiza reči *incola* svedoči da je u pitanju termin kojim se u Jovijanovo vreme uglavnom označavala rezidencija, a ne poreklo (i.e. rođenje na nekom području). To ukazuje na potrebu da se neke od ustaljenih tvrdnji dovedu u pitanje i ne plasiraju široj javnosti bez rezerve.

Ključne reči: Rimsko nasleđe, rimski carevi, javna arheologija, car Jovijan, pisani izvori, *incola*

Uvod – Narativ *Srbija, zavičaj rimskih careva*

Podatak da je car Jovijan rođen u okolini antičkog Singidunuma prisutan je u domaćoj historiografiji čitav jedan vek. Nikola Vulić, istaknuti srpski istoričar i klasični filolog, 1925. godine objavio je rad po imenu *Znameniti ljudi starog doba u našoj zemlji* u časopisu *Bratstvo*. Na tom mestu čitaocima skreće pažnju na Jovijanovo poreklo sledećim rečima:

I današnji Beograd, nekadašnji Singidunum, dao je rimskom prestolu jednog cara. Tačnije, Jovijan se rodio u okolini Beograda, a ne u samoj varoši. Bliže nam nije poznato njegovo mesto rođenja (Vulić 1925, 17, naznačio P.P.).

Nikola Vulić¹ je prvi domaći historičar koji je opširnije ukazivao na poreklo careva koji su, sudeći po pisanim izvorima, poticali sa prostora nekadašnje Jugoslavije. Pored rada *Znameniti ljudi starog doba u našoj zemlji*, tome svedoče i njegovi radovi *Konstantin Veliki* (1924), *Vojvodina u najstarije doba* (1926), *Sirmium, današnja Sremska Mitrovica* (1929) i *Vojvodina u rimsko doba* (1939). Ukupno je pobrojao 11 carskih ličnosti koje su, manje ili više pouzdano, poticale sa tla savremene Srbije. Takvim angažmanom Vulić je pobudio interesovanja budućih istraživača koji su stvorili aktuelan baštinski diskurs o tlu Srbije kao zavičaju rimskih careva. Velika popularnost ovog diskursa u savremenom srpskom društvu je ujedno i povod za diskusiju o recepciji i upotrebi Jovijanovog porekla.

Neposredno nakon smrti Nikole Vulića formirana je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija u čije doba istoričari i arheolozi nisu pokazivali preterano interesovanje za „naše” rimske careve. Razlog za gubitak akademskog interesovanja može da se potraži u marksističkoj perspektivi sa čijeg stanovišta podaci o lokalnom poreklu carskih ličnosti nisu bili mnogo važni (Mihajlović 2023, 291). Interesovanje za poreklo rimskih careva dolazi do posebnog izražaja 90ih godina prošlog veka, kada na prostoru bivše Jugoslavije nastaju devastirajući sukobi i etničke tenzije. Zbog različitih okolnosti i neprilika, ugled Srbije bio je narušen u međunarodnoj zajednici, a stanovništvo se u potrazi za inspiracijom i istorijskim osloncem uglavnom okretalo „slavnoj” prošlosti oličenoj u srpskom srednjem veku. S druge strane, deo akademske zajednice skretao je pažnju i na antičko nasleđe, posebno se obazirući na lokalitete koji mogu (manje ili više opravdano) da se povežu sa konkretnim carskim ličnostima (Kuzmanović & Mihajlović 2018).

Pojedini istraživači su, u takvom ambijentu i pod takvim društveno-političkim okolnostima, nastojali da revitalizuju narativ o tlu Srbije kao zavičaju rimskih careva koji je mnogo godina ranije inicirao Vulić. Imajući u vidu da je još od renesansnog perioda u Evropi antičko nasleđe korišćeno u svrhe stvaranja mita o evropskom kulturnom poreklu (Dietler 2005, 36), povezivanje tla Srbije sa rimskim carevima trebalo je da predoči čitavom svetu snažnu vezu naše zemlje s tekovinama evropske civilizacije. Ključna ličnost u ovoj epohi narativa bio je proslavljeni akademik Dragoslav Srejović, koji je decenijama istraživao rezidencijalni kompleks cara Galerija u blizini Zaječara, poznat kao Feliks Romuliana.² Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) organizovala je 1993.

¹ Detaljan pregled života i rada Nikole Vulića nalazi se u monografiji: Ljubomirović, Irena. 2013. *Nikola Vulić –Istoričar Antike*. Niš. Filozofski fakultet u Nišu.

² Arheološka iskopavanja na Gamzigradu započela su 1953. godine, a 1970. Dragoslav Srejović dolazi na čelo naučnog projekta (Popović 2010, 8). S tim u vezi, treba dodatno naglasiti da su i drugi lokaliteti iz rimskog perioda aktivno istraživani mnogo pre 90ih godina prošlog veka. Ključna razlika je u tome što nacionalistički obojena tumačenja rimske prošlosti pre 90ih nisu bila aktuelna među (ne)stručnom javnošću.

godine različite izložbene aktivnosti u okviru projekta obeležavanja 1700 godina od uspostavljanja sistema tetrahije, što se učesnicima pokazalo kao idealna prilika da javnost podsete (ili nauče) kako su pored pojedinih careva iz tog perioda na tlu Srbije rođeni i mnogi drugi.³

Nikola Vulić i Dragoslav Srejšović su živel i stvarali u različitim istorijskim kontekstima. Međutim, njihova stanovišta o „našim” carevima imala su u oba slučaja jasne rodoljubive konotacije čiji je cilj bio da izazovu ponos na „slavnu” prošlost i značajne „pretke”. Obojica su takođe bili svesni toga da ne postoji osnova za isticanje tobožnjeg etničkog/nacionalnog⁴ ili kulturnog kontinuiteta između savremenih Srba i drevnih Rimljana, ali su alternativu pronalazili u veličanju prostora koji Srbi danas naseljavaju. Ideja se svodila na to da je ovaj prostor (i.e. teritorija Srbije), počevši od 3. veka naše ere, podario niz rimskih careva od kojih su se neki pokazali kao sposobne vojskovođe i državnic⁵, spasivši Carstvo od unutrašnjih i spoljašnjih pretnji. Iako oni nisu naši neposredni preci, sama okolnost da su ponikli na ovoj teritoriji svedoči o predodređenosti tla naše zemlje, što treba direktno da podilazi nacionalnom ponosu.⁶ Posredi je romantičarska ideja *duha mesta* (*genius loci*⁷) kojom se ukazuje na civilizacijski kontinuitet prisutan na ovom podneblju od davnina (Babić & Kuzmanović 2015; Mihajlović 2013; Palavestra 2011).

Narativ o rimskim carevima ne samo što je u 21. veku poprimio eksplicitnije nacionalističke dimenzije (ponovo bazirane na ideji *genius loci*⁸), već je postao korisno sredstvo u domenima javne istorije i arheologije. Baštinski diskurs baziran na apropiaciji rimskih careva uživa veliku popularnost u široj javnosti, što se manifestuje snažnijom finansijskom, medijskom i državnom podrškom projektima koji se na njemu zasnivaju, pogotovo imajući u vidu da diskurs privlači

³ Ovaj aspekt narativa detaljno je razmotren u radu: Kuzmanović, Zorica and Mihajlović, Vladimir. 2018. “Rimski carevi i konstrukcija identiteta u savremenoj Srbiji.” In *Bolja Prošlost. Izmišljanje tradicije i novi identiteti*, 125–44. Beograd: Evoluta.

⁴ U radu *Znameniti ljudi starog doba u našoj zemlji* Nikola Vulić govori za careve rođene na tlu Jugoslavije da su „bliži, prisniji, naši; svoji su nam i kad ne pripadaju našoj narodnosti i nisu od naše krvi” (Vulić 1925, 1)

⁵ Primera radi Klaudije II Gotski, Aurelijan, Prob i posebno Konstantin Veliki (vid. npr. Cvjetićanin 2022).

⁶ Kod Nikole Vulića je takav sentiment najuočljiviji u radu *Konstantin Veliki* (1924), a kod Dragoslava Srejšovića u tekstu na koricama monografije *Rimski carski gradovi i palate u Srbiji* (1993).

⁷ Aleksandar Jovanović, autor knjige *Tlo Srbije, zavičaj rimskih careva*, jasno govori o pokušaju „da se spozna nedreći genijus loci (genius loci) ovoga tla, baštenik svekolikog sećanja” (Jovanović 2006, 23).

⁸ Nestručna javnost dolazi u iskušenje da pomisli kako je posebna civilizacijska predodređenost našeg tla uticala na pojavu velikog broja rimskih careva s ovih prostora, dok su u realnosti za to zaslužne potpuno druge i objašnjive istorijske okolnosti.

*individue na pozicijama političke moći (Cyjeticanin 2019, 789; Ucko 2016, 9-10).*⁹ Takvo stanje stvari posebno je primetno na rimskodobnim arheološkim lokalitetima u Srbiji, gde se priča o carevima koristi da bi se dodatno uvećala vrednost ostataka koji su (sami po sebi) već od neprocenjivog značaja. Suština se svodi na to da pojedini stručnjaci planski perpetuiraju narativ o „našim” rimskim carevima na izrazito populistički način koji povlađuje nacionalističkim i etničkim aspiracijama javnosti. Stručnjaci široj javnosti nude autorizovan vid poželjne prošlosti, a povlađivanje popularnim ukusima pogoduje ličnim ili projektnim ambicijama tako što se lokaliteti heritološki vrednuju kao izuzetni zbog svojih pretpostavljenih veza sa rimskim carevima.

Populistička nauka, za razliku od popularne nauke, počiva na nekritičkom i paušalnom odnosu prema pisanim i materijalnim istorijskim izvorima. U realnosti nije moguće pouzdano utvrditi broj careva rođenih na tlu Srbije zbog opskurnosti pisanih izvora, a kamoli povezati neki artefakt ili arheološku celinu sa konkretnom carskom ličnošću bez pratećih dokaza. To nije obeshrabrilo jedan deo naučne zajednice, što se 2000ih godina manifestovalo primerima kao što su arheološko-turistički projektat *Itinerarium Romanum Serbiae (Putevima rimskih imperatora po Srbiji)*¹⁰ ili monografija prikladnog imena *Tlo Srbije – Zavičaj rimskih careva* autora Aleksandra Jovanovića. Posredi je jasna apropijacija rimskih careva koja treba da svedoči o civilizacijskom značaju teritorije Republike Srbije. Populističkim narativima baziranim na medijskom senzacionalizmu i mitologizaciji prošlosti (Holtorf 2007, 154) narušava se integritet istorijske i arheološke nauke, što je sa stanovišta profesionalne etike izuzetno problematično.

Broj rimskih careva koji su navodno rođeni na tlu Srbije poslednjih decenija neprestano se uvećava, mada je danas u medijima najčešće navođen broj 18.¹¹ Nivo uverljivosti i pouzdanosti tvrdnji da se određena carska ličnost rodila na našem tlu varira od cara do cara. Primera radi, postoje carevi poput

⁹ Vid. npr. <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/367001/tadic-na-otvaranju-carske-palate.html>, pristupljeno marta 2025;

<https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/predsednik-nikolic-konstantinova-vizija-i-za-modernu-srbiju>, pristupljeno marta 2025

¹⁰ <http://viminacium.org.rs/projekti/itinerarium-romanum-serbiae/>, pristupljeno marta 2025.

¹¹ Aleksandar Jovanović u knjizi *Tlo Srbije, Zavičaj rimskih careva* govori o 16, dok je 18 brojka koju promovise projekat *Itinerarium Romanum Serbiae*. Internet članci poslednjih godina uglavnom govore o 18.

Vid. npr. <https://www.blic.rs/kultura/vesti/biste-18-rimskih-imperatora-rodjenih-na-tlu-srbije-predstavljene-u-rimu-izložba-u/7td91gl>, pristupljeno marta 2025;

<https://serbiantimes.info/potomci-rimskih-careva-naucnici-sa-harvarda-uporedili-srpski-i-starobalkanski-gen-evo-sta-su-otkrili/>, pristupljeno marta 2025.

Trajana Decija čije je rodno mesto (selo Budalija nadomak Sirmijuma) dobro posvedočeno u delima antičkih pisaca.¹² S druge strane, o rodnom mestu careva kao što su Hostilijan, Sever II ili Vetranion nije poznato gotovo ništa. Oni su priključeni listi careva rođenih na našem tlu posrednim zaključivanjem. Ako imamo u vidu veliki broj careva u narativu, kao i probleme naučne zasnovanosti njihovog prisustva u njemu, nameće se pitanje zbog čega baš car Flavije Jovijan, relativno neupečatljiva istorijska ličnost, zavređuje pažnju u okviru ovog baštinskog diskursa? Razlog leži u tome što je na Jovijanovom primeru moguće adekvatno istaći neke od osnovnih problema koji nastaju aproprijacijom rimskih careva (navodno) rođenih na tlu Srbije. Pre nego što se takvi problemi istaknu, korisno bi bilo podvući postojeća historiografska znanja o Jovijanovoj vladavini.

Flavije Jovijan (363–364)

Događaji iz kojih je proizašao Jovijanov izbor za cara vezuju se za neuspešnu ekspediciju Julijana Apostate, poslednjeg vladara iz Konstantinove dinastije. Julijan, poznat kao Apostata ili Otpadnik zbog svoje privrženosti tradicionalnoj rimskoj religiji, pokrenuo je u martu 363. godine pohod na Sasanidsku Persiju želeći da emulira nekadašnje uspehe Aleksandra Velikog. Sredinom 362. godine dolazi u Antiohiju, gde osam meseci planira pohod i okuplja raspoloživu vojsku. Sa trupama koje su brojale oko 65.000 ljudi uspeva da ostvari inicijalne vojne pobede koje su ga dovele do samog Ktesifona, duboko unutar sasanidske teritorije. Međutim, ispostavilo se da je Ktesifon u tom trenutku bio neosvojiv, zahvaljujući snažoj fortifikaciji, otporu persijskih ratnika i logističkim nedostacima Julijanove vojske. Pod takvim okolnostima, uvidevši da su dalji naponi beznačajni, Julijan je odlučio da se povuče. Tokom povlačenja, 26. juna 363. godine, Julijana je u jednom okršaju usmrtilo sasanidsko koplje (Mičel 2010, 118). Tada se pokreće pitanje naslednika, a izbor je pao na savet visokorangiranih oficira.

Prvi izabrani kandidat bio je Saturninije Sekund Salutije, prefekt istočne prefekture (*praefectus praetorio Orientis*), koji nije prihvatio purpur pod izgovorom svojih godina i narušenog zdravlja, mada je verovatno bio svestan i opasnosti koju takva čast sa sobom povlači (Mirković 2016, 171; Jones 1964, 138). Savet je stoga predložio Flavija Jovijana, iskusnog vojnika sa titulom *primicerius domesticorum* (komandant carske garde) (Drijvers 2022, 22). Jovijan

¹² Primera radi, Pseudo-Aurelije Viktor u *Epitome de Caesaribus* (29, 1) i Eutropije u *Breviarium historiae Romanae* (9, 4). Budalija je identifikovana kao mesto na teritoriji Sirmijuma zahvaljujući jednom natpisu (CIL VI 37213): *D. M. Aur. Vero mil(iti) c(o)hor(tis) VI pr(a)et(oriae) (centurias) Blicisi st<i>p(endiorum) XIII nat(ione) Pannon(onius) pede Sirmese (sic) pago Martio vico Budalia...* (Mirković 2017, 47).

je izabran na osnovu porekla¹³ i pozicije koju je zauzimaao u državnoj hijerarhiji, ali oko postupka izbora postoji i jedna anegdota koju je zabeležio Amijan Marcellin. Nakon što je Jovijan izabran za cara, grupa vojnika je uzvikivala njegovo ime. S obzirom da su imena Julijan i Jovijan slična po zvučnosti, ostatak vojske se priključio uzvicima pomislivši da se Julijan oporavio od rane (Amm. Marc. XXV 5. 6). Ovo svedočanstvo se ponekad koristi kako bi se stvorila intrigantna istorijska priča o slučajnom izboru Jovijana za cara.¹⁴ Međutim, Amijan Marcellin, u redovima koji prethode anegdoti o konfuziji imena, eksplicitno piše da je Jovijan već primio carske počasti i bio odeven u carsku odeždu (Amm. Marc. XXV 5. 4-5). Pored toga što je ova priča verovatno izmišljena, njen originalni izvor ne ide u prilog zaključku da je Jovijan izabran za cara pukom slučajnošću. Po svemu sudeći, Jovijan je kao *primicerius domesticorum* bio logičan izbor posle Sekunda Salutija.

Nepovoljne okolnosti pod kojima je Jovijan proglašen za cara diktirale su njegove poteze. Nalazio se unutar neprijateljske teritorije, a vojska je bila demoralisana usled persijskih napada, ekstremnih klimatskih uslova i otežanog snabdevanja. Zbog svega navedenog, Jovijan je bio primoran da sa persijskim kraljem Šapušrom II sklopi mir u Dura Europosu, pod izuzetno nepovoljnim uslovima. Rimski država odrekla se 5 regiona istočno od reke Tigar koje je tetrah Galerije osvojio krajem 3. veka, ali i 15 utvrđenja od kojih su strateški posebno značajna Singara, Nisibis i Castra Maurorum. Jovijanu je pošlo za rukom da izdejstvuje predaju utvrđenih gradova Nisibisa i Singare bez rimskog stanovništva, što ih je verovatno spasilo persijske odmazde. Mirovni sporazum je takođe nalagao da Rimljani ne smeju da pomažu jermenskom kralju Aršaku II (Drijvers 2022, 40). Kasnoantički autori, posebno Amijan Marcellin, smatrali su ovakve uslove neprihvatljivim i osuđivali Jovijanov postupak (Dignas & Winter 2007, 131-133). Pozniji hrišćanski autori pokazuju veći stepen tolerancije prema Jovijanu, nesumnjivo zbog toga što je bio hrišćanin¹⁵, ali ostaju složni u mnjenju da je mirovni sporazum naneo udar reputaciji Rimske države (vid. Drijvers 2011, 286). Postoji pretpostavka da je na Jovijanovu politiku uticala

¹³ U izvorima je na više mesta potvrđeno da je poticao iz ugledne porodice. Otac mu je bio Varonijan, uveliko penzionisani komandant carske garde (Amm. Marc. XXV, 5, 4; Zonaras Epit. hist. XIII, 14). Kritički nastrojeni autori, poput Eutropija, smatraju da je Jovijan dugovao svoj ugled daleko uspešnijem ocu (Eutrop. Brev. 10. 17).

¹⁴ <https://www.011info.com/beogradjani/beogradjanin-koji-je-greskom-postao-rimski-imperator>, pristupljeno aprila 2025.

¹⁵ Jovijan je možda početkom svoje vladavine doneo edikt o toleranciji kojim je povratio izgubljene privilegije hrišćanima, okončao progone u nekim oblastima i dozvolio neometano ispoljavanje hrišćanske i mnogobožacke religije. Pojedini savremeni autori smatraju da nije doneo originalni edikt, već da je poništio Julijanove zakone koji su favorizovali pagane i povratio one iz doba Konstantina Velikog i Konstancija II (Marcos 2014, 153-156).

želja da se što je brže moguće vrati na teritoriju Carstva i konsoliduje svoju novostečenu vlast (vid. Jovanović 2006, 363). Ipak, sveobuhvatni uslovi u kojima se Jovijan našao čine bilo kakav oštar sud njegove spoljne politike u najmanju ruku nepravednim.

Nakon Julijanove smrti, Jovijan je sa vojskom marširao prema severu kako bi se sastao sa jedinicama pod komandom Prokopija i izvesnog Sebastijana o kojem ne postoje pouzdani podaci. Prokopije je bio Julijanov rođak i potencijalna pretnja po novog cara. Zbog toga ga Jovijan preventivno šalje u Tars da otprati Julijanovu grobnu povorku (Mirković 2016, 171). Krajem oktobra 363. godine Jovijan je stigao u Antiohiju, a potom preko Tarsa (gde je navodno odao počast Julijanu na grobu) dolazi do Ankire. Početkom januara 364. godine proglasio je sebe i svog nedavno rođenog sina za konzule. Iz Ankire je krenuo prema Konstantinopolju u februaru, međutim umire u bitinijskom gradu Dadastani pod nerazjašnjenim okolnostima (Drijvers 2011, 285). Smrt Jovijana nastupila je osam meseci nakon što je postao car, kada mu je bilo svega 33 godine, a u pisanim izvorima je zabeleženo više verzija tog događaja. Navodno je preminuo od trovanja isparenjima uglja zaboravivši da ugasi vatru pred spavanje ili od nekakve nasilne fizičke reakcije uzrokovane neprijatnim mirisom sveže omalterisanih zidova u odajama, ili pak prejedanjem što je u skladu s opisima njegove ličnosti kao neumerene (Amm. Marc. XXV, 10. 13; Epit. de Caes. 44, 4).

Recepcija i simbolička vrednost cara Jovijana

Za razliku od drugih careva u narativu, koji su uglavnom poticali iz okoline Sirmijuma ili s teritorije istočne/jugoistočne Srbije, Jovijan je navodno rođen u gradu koji je mnogo vekova kasnije postao prestonica Srbije. Podatak o „beogradskom“ poreklu jednog rimskog cara je u tolikoj meri intrigantan da nadilazi mišljenje o „beznačajnosti“ Jovijanove ličnosti, što je poprilično oštra reč kojom je istoričarka Miroslava Mirković okarakterisala ovog cara u svojoj knjizi o poznom Rimskom carstvu (Mirković 2016, 171). Upitno je da li i u kolikoj meri ijedan car može da se shvati kao „beznačajan“, ali jeste evidentno da se u domaćem baštinskom diskursu Jovijan pominje isključivo u kontekstu navodnog „beogradskog“ porekla. O tome svedoči obilje senzacionalističkih članaka čiji je glavni fokus Jovijanov zavičaj, dok su istorijski podaci o njegovoj vladavini ograničeni na prateće elemente.¹⁶ Kratkotrajna vladavina Jovijana, tobožnjeg „beogradskog seljaka“, kako je u jednom članku imenovan¹⁷, posmatra se kao

¹⁶ Vid. npr. <https://www.politika.rs/scc/clanak/467758/beogradanin-jovijan-vladao-rimskim-carstvom>, pristupljeno marta 2025;

¹⁷ <https://www.telegraf.rs/vesti/beograd/910559-cudesna-prica-kako-je-beogradski-seljak-greskom-postao-rimski-car>, pristupljeno marta 2025

manje važna epizoda rimske prošlosti, smeštena između dobro dokumentovane vladavine cara Julijana i dinastije Valentinijana. U realnosti, kao što je bilo reči u prethodnom delu rada, događaji iz 363. i 364. godine govore o različitim istorijskim, kulturnim i religijskim aspektima poznog Rimskog carstva koji su mnogo važniji od mesta carevog rođenja. Isti upitan princip primenjuje se i na ostale careve u narativu, s obzirom na to da se akcenat u medijima i naučno-popularnom štivu stavlja na njihovu pretpostavljenu pripadnost srpskom tlu umesto relevantnim podacima koji široj javnosti mogu da približe rimsku prošlost.¹⁸

Posebna pažnja pridaje se rimskim carevima za čiju ličnost mogu, manje ili više pouzdano, da se vežu neki materijalni ostaci koji se prezentuju javnosti na arheološkim lokalitetima. Primera radi, priča o životu cara Galerija neraskidiva je sa prezentacijom Feliks Romulijane, koja je pouzdano identifikovana kao njegova rezidencija. Ista je situacija sa Caričinim gradom, lokalitetom koji se identifikuje sa Justinijanom Primom i, s tim u vezi, mestom rođenja Justinijana Velikog. S druge strane, postoje i problematični pokušaji vezivanja lokaliteta ili određenih arheoloških celina sa konkretnim carskim ličnostima. Takav lokalitet je Medijana u Nišu, za koji mnogi stručnjaci do današnjih dana tvrde da je Konstantinova palata, iako za takav zaključak ne postoje odgovarajući materijalni i pisani dokazi.¹⁹ Jovijan je takođe bio subjekat jedne slične hipoteze koja je prošla nezapaženo kako u akademskoj, tako i u široj javnosti. Aleksandar Jovanović je u dodatku poglavlju posvećenom Jovijanu u knjizi *Tlo Srbije, zavičaj rimskih careva* ukazao na mogućnost da se ispod Nebojšine kule u Beogradu nalazi oktogonalni Jovijanov kenotaf (Jovanović 2006, 369). Nije poznato odakle potiče ova hipoteza, niti na kakvim dokazima počiva, s obzirom na to da autor teksta ne upućuje na njen izvor. Iako se jasno ograđuje od nje, govoreći da nije „svestranije prihvaćena u naučnoj zajednici“, deluje kao da je posredi pokušaj da Jovijan dobije svoje otelovljeno nasleđe u Srbiji. U pitanju je još jedan problem koji narativ sa sobom povlači, a svodi se na osnaživanje ideje o tlu Srbije kao zavičaju rimskih careva posredstvom nesigurnog vezivanja materijalnih ostataka za carske ličnosti. Takav pristup vodi ka diseminaciji nepotkrepljenih tvrdnji široj javnosti.²⁰

¹⁸ Vid. npr. <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3894835/nislja-koji-je-promenio-tok-svetske-istorije-njegova-majka-je-od-proste-zene-postala-mocna-drzavnica-znate-li-sta-je-laburum>, pristupljeno marta 2025;

<https://www.politika.rs/scc/clanak/115834/ko-je-oklevetao-galerija>, pristupljeno marta 2025;

<https://stanjestvari.com/2024/03/20/o-jednom-beogradjaninu-caru-jovijanu-i-nje-govom-vremenu/>, pristupljeno marta 2025.

¹⁹ Vid. Vasić, Miloje i dr. 2018. *Konstantinova vila u Medijani*. Niš: Narodni muzej.

²⁰ Dobar primer je tobožnji Hostilijanov mauzolej u Viminacijumu. U pitanju je impozantna grobnica koja se javnosti već godinama prezentuje kao Hostilijanova, uprkos tome što za takvu tvrdnju ne postoje adekvatni dokazi (vid. Mihajlović 2023, 454).

O Jovijanu se uglavnom govori u širem kontekstu priče o antičkom Singidunumu. Prilikom zaštitnih arheoloških iskopavanja sprovedenih 2023. godine u Vlajkovićevoj ulici, pored Narodne skupštine, antička prošlost Beograda postala je aktuelna tema u javnosti.²¹ Stručnjaci, koji su davali izjave za medije, tom su prilikom, pričajući o trenutnim iskopavanjima i važnosti Singidunuma uopšteno, u više navrata pominjali Jovijana kao cara rođenog u okolini grada.²² Osvrtanje na Jovijanovo poreklo pod takvim okolnostima nije slučajno. Štaviše, tendenciozno pominjanje Beograda kao Jovijanovog zavičaja treba da potvrdi legitimitet i pruži dodatni značaj arheološkim istraživanjima Singidunuma. Drugim rečima, svedoči o tome da su istraživanja na području Beograda važna ne samo sa stanovišta arheologije rimskog perioda, već zalaze u okvire nacionalnog značaja i ponosa. Implicitno se saopštava da je krajnji cilj istraživanja, između ostalog, otkriti nešto više o zavičaju rimskog cara koga baštinimo, što arheološkoj kampanji uvećava ugled i ozbiljnost zadatka u očima šire javnosti. Upotreba carskih ličnosti za podizanje svesti o važnosti rimskodobnih lokaliteta u Srbiji nije ograničena na Jovijana i Singidunum. Naprotiv, stručnjaci širom Srbije služe se istom ili sličnom matricom. Primera radi, to je uočljivo u slučajevima Šarkamena (Maksim Daja²³), Glaca (Maksimijan Herkulije²⁴), Viminacijuma (Hostilijan²⁵) i Medijane (Konstantin²⁶). Ishod ovakvog pristupa je perpetuiranje mišljenja da se vrednosti određenih arheoloških lokaliteta u velikoj meri zasnivaju na njihovoj povezanosti sa velikim ličnostima, u ovom slučaju rimskim carevima. Takvim pristupom su mnogi, daleko važniji aspekti rimske prošlosti skrajnuti kako bi ustupili mesto pojednostavljenim i ideološki obojenim preferencama.

²¹ Zaštitna arheološka iskopavanja u Vlajkovićevoj ulici privlačila su pažnju različitih medija, a novinari su svakodnevno posećivali lokalitet, snimali reportaže o iskopavanjima i intervjuisali prisutne arheologe. Ova opservacija je nastala na bazi ličnog iskustva, s obzirom na to da sam imao prilike da u iskopavanjima učestvujem kao student završne godine osnovnih akademskih studija arheologije.

²² vid. npr. <https://nova.rs/magazin/lifestyle/drevne-tajne-zakopane-u-blizini-narodne-skupstine-arheolozi-u-potrazi-za-rimskom-nekropolom-ocekuju-jos-spektakularnije-otkrice/>, pristupljeno marta 2025;

<https://n1.info.rs/kultura/gradi-se-podzemna-garaza-kod-skupstine-a-sta-ce-biti-sa-arheoloskim-nasledjem/>, pristupljeno marta 2025.

²³ <https://www.ngportal.rs/istrazivanja-vrela-sarkamen-jedinstven-kompleks-zlata-vredan-za-kulturno-dobro-srbije-i-evrope/>, pristupljeno avgusta 2025.

²⁴ <https://www.dnevnik.rs/lat/vojvodina/srem/sremskomitrovacki-glac-cuva-vekovne-tajne-ovde-je-nekada-bio-sirmijum-arheolozi-nailaze-na-blago-2024-11-07>, pristupljeno avgusta 2025.

²⁵ <https://www.blic.rs/kultura/vesti/otkriven-mauzolej-rimskog-cara-hostelijana/qj6s1es>, pristupljeno avgusta 2025.

²⁶ <https://narodnimuzejnis.rs/RS/o-muzeju/objekti/medijana/>, pristupljeno avgusta 2025.

Uprkos nepostojanju artefakata ili arheoloških celina koje se neposredno vezuju za Jovijana, ipak je priča o njegovom „beogradskom“ zavičaju sastavni deo pešačkih tura i radionica koje se poslednjih godina održavaju u Beogradu.²⁷ Pominjanje Jovijana u kontekstima predavanja ili diskusija na temu Singidunuma može da se sagleda na više načina. Na prvom mestu, u javnosti se reafirmiše ideja o tlu Srbije kao zavičaju rimskih careva, a činjenica da mnogi carevi potiču s ovog tla oblikuje se u podsvesti ljudi kao izuzetno važna identitetska komponenta. S druge strane, može da utiče na (lokal)patriotizam žitelja Beograda koji, osim dugotrajnom i kompleksnom istorijom grada, treba da se ponose podatkom da je jedan rimski car u njemu rođen. Ideološka moć narativa uočena je još pre više od dve decenije, što se manifestuje velikom zainteresovanošću za „naše“ careve među individuuama na pozicijama političke moći. Konkretno u slučaju Jovijana, bivši zamenik gradonačelnika Beograda Goran Vesić ga pominje u jednom autorskom internet članku²⁸, gde Beograd karakteriše kao „najslavniji grad na Dunavu“. Pored Jovijanovog porekla, Vesić u prilog nekadašnjoj slavi Beograda ističe i podatak da su četiri imperatora antičkog Rima boravila u njemu. Aktuelni predsednik Srbije je pre nešto manje od dve godine obavestio javnost da je u planu izrada tzv. *Parka imperatora*²⁹ u Zaječaru, istakavši već mnogo puta ponovljen podatak da je „na teritoriji Srbije rođeno 18 ili 19 rimskih careva“. U svakom pojedinačnom slučaju³⁰ upotrebe rimskih careva izostaje pojašnjenje na osnovu čega mesta rođenja careva treba da budu relevantna savremenom srpskom društvu. U ovom trenutku deluje verovatno da je višedecenijsko prožimanje narativa, kroz različite oblike medija, etabliralo ideju o zavičaju rimskih careva kao potpuno legitimnu komponentu srpskog identiteta, makar među jednim delom populacije koji pokazuje povećano interesovanje za prošlost.

Interesantno je napomenuti da na području beogradske opštine Zvezdare (Veliki Mokri Lug), paralelno sa Gamzigradskom ulicom i ulicom Lepenskog Vira, od 1992. godine postoji i Jovijanova ulica (slika 1) (Leko 2006, 291). Od značaja je podvući i širi odonimski kontekst Jovijanove ulice, a to je okolnost da se nalazi u neposrednoj blizini ulica Vizantijske, Gamzigradske, Teodorine, Feliksa Kanica i Lepenskog Vira (slika 2). Ovi odonimi istovremeno evociraju

²⁷ <https://mojasrbija.rs/wp/beogradske-price-jovijan-jedini-rimski-car-rodjen-u-singidunumu-danasnjem-beogradu/>, pristupljeno marta 2025; <https://undergrad.rs/vesti/aktuelno/anticki-grad-ispod-beograda/>, pristupljeno marta 2025.

²⁸ <https://kaldrma.rs/najslavniji-grad-na-dunavu-beograd-i-rimljani-romeji-varvari-i-sloveni/>, pristupljeno avgusta 2025.

²⁹ <https://www.danas.rs/tag/park-imperatora/>, pristupljeno avgusta 2025.

³⁰ Simbolička upotreba rimskih careva rođenih na tlu Srbije nije svojstvena isključivo pripadnicima sadašnjeg režima, već je bila prisutna u političkom diskursu i pre 2012. godine. Vid. npr. <https://vreme.com/nedelja/nasi-2/>; <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/367001/tadic-na-otvaranju-carske-palate.html>, pristupljeno avgusta 2025.

praistorijsku, antičku i vizantijsku prošlost, a imenovane su s ideološkog i baštinskog stanovišta koje podrazumeva ideju *genius loci*, odnosno tobožnji *civilizacijski* kontinuitet na ovim prostorima. Imenovanje ulica je gotovo uvek politički čin kojim individue na poziciji moći suptilno prenose široj javnosti određene priželjne vrednosti koje smatraju važnim. Odonimi su deo svakodnevice ljudi, stoga se upotrebljavaju kao statični ideološki mediji koji utiču na (pod)svest javnosti koja upija njihova simbolička značenja (Božilović & Petković 2022, 1-2). Drugim rečima, tendencioznim i ideološki usmerenim odabirom imena ulica vladajuća elita utiče na percepciju, identitet i osećaj pripadnosti stanovništva koje se kreće u određenom prostoru. Od 2000. godine do danas više hiljada ulica je preimenovano u Beogradu, a bivši zamenik gradonačelnika Goran Vesić je 2021. godine najavio da će svi carevi rođeni na tlu Srbije dobiti svoje ulice u prestonici. Najavu je izrekao *apropo* preimenovanja voždovačke Splitske ulice u ulicu Cara Justinijana I, rekavši u istom intervjuu da se tokom perioda SFRJ deo srpske istorije skrivao kako bi se promovisala „neka nova ideologija“ i „neki novi nacionalni kurs“.³¹ Paradoksalno, apropijacija rimskih careva, na kojoj jedan deo srpskog društva već godinama istrajava, samo je drugačiji oblik promocije „neke nove ideologije“ i „nekog novog nacionalnog kursa“, stoga se ni po čemu ne razlikuje od trendova koji su bili prisutni kroz prethodne epohe prošlosti Beograda.



Slika 1. Jovijanova ulica u Velikom Mokrom Lugu, opština Zvezdara.
Fotografija autora.

³¹ <https://www.blic.rs/vesti/beograd/veliki-broj-ulica-u-beogradu-juce-je-dobio-nov-naziv-evo-spiska-i-obrazlozenja-ali-i/4mwh5xd>, pristupljeno avgusta 2025.



Slika 2. Jovijanova ulica i njeno okruženje. (<https://www.google.com/maps?q=Jovijanova+ulica>, pristupljeno avgusta 2025)

Navedeni primeri govore u prilog tome da se ličnost cara Jovijana već nekoliko decenija provlači kroz baštinski diskurs u prestonici. Međutim, važno je razmotriti na kakvim podacima uopšte počiva tvrdnja da je Jovijan rođen u okolini antičkog Singidunuma. Ovim pitanjem, koje je relevantno i ostalim slučajevima „naših” careva, otvara se problematika naučne zasnovanosti narativa. Način upotrebe carskih ličnosti u komunikaciji sa javnošću i promociji arheoloških lokaliteta, izložbi ili muzeja stvara probleme mahom u domenima profesionalne etike, dok su tvrdnje da se određeni car rodio na tlu savremene Srbije upitan aspekt narativa sa stanovišta istoriografije. S obzirom na to, sledeći redovi posvećeni su analizi trenutno jedinog poznatog kasnoantičkog pisanog izvora na kojem počiva tvrdnja o „beogradskom“ poreklu Jovijana. Treba imati na umu da, iako je ovde konkretno reč o Jovijanu, gotovo identičan obrazac slabšaše, opskurne i nepouzdanе evidencije prati većinu careva u narativu.³² Veliki problem pri tvrdnjama da su određeni carevi rođeni na tlu Srbije rezultat je i činjenice da ih neretko propagiraju stručnjaci na pozicijama naučnih autori-

³² Vid. Perić, Peđa. 2024. *Narativ Tlo Srbije, zavičaj rimskih careva: Istorijat, naučna zasnovanost i etički problemi*. Master teza, Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu. pp. 21-44

teta³³, pa stoga nestručna javnost nekritički prihvata takve tvrdnje kao proverene i neupitne. Realnost je drugačija, s obzirom na poteškoće koje su prisutne pri analizi pisanih izvora na osnovu kojih su carski zavičaji rekonstruisani ili pretpostavljeni.

Jovijan i Singidunum – Literarni izvori

Ključni momenti Jovijanove vladavine (dolazak na presto, prihvatanje mirovnog sporazuma, povlačenje sa persijske teritorije i naposljetku smrt) posveđeni su u mnogim kasnoantičkim i srednjovekovnim pisanim izvorima.³⁴ O Jovijanovom životu pre 363. godine iz navedenih tekstova ne saznaje se gotovo ništa, što ga svrstava u red opskurnih careva poznijeg perioda Rimske države na kakve se neretko nailazi počevši od 3. veka. Jedini raspoloživi kasnoantički autor koji pominje Singidunum u kontekstu Jovijana je anonimni pisac dela *Epitome de Caesaribus*, poznat pod nazivom Pseudo-Aurelije Viktor. Identično svedočanstvo³⁵ (*verbatim*) nalazi se u ranosrednjovekovnom delu *Historia Romana* Pavla Đakona (Paul. Diac. X, 17). To znači da je Pavle Đakon direktno prenosio reči iz *Epitome de Caesaribus*, ili je pak koristio neki izgubljeni tekst poznat i Pseudo-Aureliju Viktoru.

Važno je razmotriti fundamentalna pitanja pomoću kojih se pisani izvori kontekstualizuju. Treba imati na umu, između ostalog, *ko, kada, gde i zbog čega* uopšte piše o određenom događaju ili ličnosti iz prošlosti. Samo tako je moguće, primera radi, razumeti blagonaklonost hrišćanskih pisaca prema Jovijanu. Ako znamo da je car bio hrišćanin nikejskih³⁶ uverenja, koji je pritom na prestolu za-

³³ Vid. npr. <https://serbiantimes.info/potomci-rimskih-careva-naucnici-sa-harvarda-uporedili-srpski-i-starobalkanski-gen-evo-sta-su-otkrili/>; <https://www.blic.rs/vesti/reportaza/zavicaj-18-rimskih-careva/xg8qy69>, pristupljeno avgusta 2025.

³⁴ Najčešće korišćena dela pri rekonstrukciji događaja vezanih za Jovijana su Eutropijev *Breviarium Historiae Romanae* (X, 17-18), Festov *Breviarium rerum gestarum populi Romani* (29), *Res gestae* Amijana Marcelina (XXV), *Epitome de Caesaribus* Pseudo-Aurelija Viktora (44), Sholastikova *Historia Ecclesiastica* (III, 22-26), Sozomenova *Historia Ecclesiastica* (VI, 3-6), Filostorgijeva *Historia Ecclesiastica* (VIII), Teodoretova *Historia Ecclesiastica* (IV, 1-4), Zosimova *Historia Nova* (III, 30-35), Malalina *Chronographia* (XIII), Teofanova *Chronographia* (AM 5856) i Zonarine *Epitome Historiarum* (XIII, XIV).

³⁵ Svedočanstvo iz *Epitome de Caesaribus* glasi: „Iovianus, genitus patre Varroniano, incola agri Singidonensis provinciae Pannoniae“ (Epit. de Caes. 44, 1). Ono je kod Pavla Đakona identično: „Iouianus genitus patre Varroniano incola agri Singidonensis prouinciae Pannoniae“ (Paul. Diac. X, 17).

³⁶ Ne postoje indicije da je Jovijan bio hrišćanski fanatik i pitanje je u kolikoj meri je uopšte poznavao aktuelne teološke probleme. Poznijim hrišćanskim autorima je njegova

menio omraženog paganina Julijana Otpadnika, onda stav hrišćanskih hroničara i istoričara crkve ni najmanje ne iznenađuje. Proces je identičan i u suprotnom smeru. Paganski autori, koji su Julijana percipirali kao heroja i spasioca istinske rimske religije, nisu želeli da novog hrišćanskog cara prikazuju u pozitivnom maniru. Najbolji primer autora koji je nedvosmisleno gradio negativnu sliku o Jovijanu je Amijan Marcelin, istoričar i oficir u Julijanovoj vojsci. Krajem 4. veka sastavio je delo *Res Gestae*, zamišljeno tako da bude nastavak Tacitovih *Istorija*. Od 31 knjige *Res Gestae* sačuvano je poslednjih 18 koje obuhvataju period od 353. do 378. godine, uključujući time i 8 meseci Jovijanove vlasti (Buhvald i dr. 1984, 41-42). Iako nije bio kritički nastrojen prema hrišćanstvu kao religiji, ipak su njegova mnogobožačka uverenja i privrženost Julijanovoj ličnosti diktirale način na koji će Jovijan biti predstavljen čitaocima. Marcelinova svedočanstva su dugi niz godina smatrana neprikosnovenim, te su tako uticala na stvaranje mišljenja o „beznačajnosti“ Jovijanove vladavine među modernim i savremenim istoričarima (Drijvers 2011, 281). Interesantno je to što Marcelin, iako pruža najobuhvatniji poznati opis Jovijana, ni na jednom mestu ne pominje mesto ili provinciju iz koje je car potekao.³⁷

Nikola Vulić se pre 100 godina nesumnjivo poslužio Pseudo-Aurelijem Viktorom kada je pisao o Jovijanu u radu *Znameniti ljudi starog doba u našoj zemlji*. U delu *Epitome de Caesaribus* ne nailazi se na podatak da je Jovijan bio stanovnik samog Singidunuma, već teritorije Singidunuma, što je moglo da bude bilo koje rimsko naselje u okolini današnjeg Beograda. Vulić to jasno čitaocima predočava kada piše da se Jovijan nije rodio u beogradskoj varoši (Vulić 1925, 17). Imajući u vidu da se Singidunum ne pominje u drugim pisanim svedočanstvima, postavlja se sledeće pitanje: odakle uopšte anonimnom autoru, tobožnjem Aureliju Viktoru, informacija da je Jovijan bio stanovnik Singidunu-

privrženost nikejskoj dogmi bila dovoljna. Sokrat Sholastik, Sozomen, Teodoret i drugi hrišćanski pisci kažu da je Jovijan navodno odbio da bude car vojsci koja je sastavljena od pagana, pa su stoga svi složno uzviknuli da su hrišćani (Drijvers 2011, 286-287). Okolnost Jovijanove privrženosti nikejskoj dogmi postaje važnija ako se u obzir uzme činjenica da je Konstancije II, Julijanov prethodnik, bio pobornik arijanstva.

³⁷ Nemoguće je znati tačan razlog odsustva informacije o Jovijanovom zavičaju u Marcelinovom delu. Postoje šanse da je autor takav podatak smatrao irelevantnim ili ga jednostavno nije znao, mada treba imati u vidu da je bio Jovijanov savremenik. Sa druge strane, Marcelin jasno favorizuje Julijana u odnosu na Jovijana i koristi svaku priliku da pokaže jasan kontrast između njih dvojice. U XVI knjizi osvrće se na prestižno poreklo Julijana koje treba da posluži kao faktor legitimnosti njegove vlasti. Jovijanovo poreklo sa očeve strane jeste bilo ugledno, ali ni na koji način nije moglo da se meri sa Julijanovim. Julijan je rođen u Konstantinopolju pri samom kraju vladavine Konstantina Velikog. Nameće se pitanje zbog čega Marcelin nije iskoristio priliku da ukaže na Jovijanov („beogradski“?) zavičaj kao na još jednu tačku kontrasta? Čitav problem ostaje u domenu spekulacija i nije podložan ozbiljnoj istoriografskoj analizi.

ma? Postoji nekoliko mogućnosti. Autor je taj podatak poznavao iz usmene tradicije ili ga je možda prepisao iz nekog drugog (sada izgubljenog) teksta. S druge strane, ne treba odbaciti ni mogućnost da je podatak naprosto izmišljen. Ukoliko je posredi pretpostavka o prepisivanju, onda je Pseudo-Aurelije Viktor jedini sačuvani kasnoantički autor koji je carevo „beogradsko“ prebivalište (ili poreklo) smatrao dovoljno važnim da bi ga uneo u svoj rad.

Epitome de Caesaribus napisane su krajem 4. veka (c. 395-400) u maniru tada popularnih sažetih pregleda rimske istorije. *Epitome*, koje mogu da se prevedu kao *sažeci* ili *pregledi*, uprošćene su varijante dugačkih i neretko komplikovanih tekstova kako bi se najvažnije informacije u njima sačuvala i postale dostupne širem sloju pismenih ljudi. Klasični filolozi su analizom poznatih tekstova iz ovog perioda zaključili da je verovatno postojao jedan tekst kratkih carskih biografija koji su svi prepisivali, uključujući i Pseudo-Aurelija Viktora. Taj hipotetički izgubljeni tekst poznat je pod nazivom *Kaisergeschichte*³⁸ (Burgess 1993, 491). Većina istraživača datira *Kaisergeschichte* u vreme oko 340. godine, što bi značilo da delo nije obuhvatalo Jovijanovu biografiju. Međutim, postoji mogućnost da su nakon 340. godine načinjene revizije spisa *Kaisergeschichte* od kojih se jedna završava bitkom kod Hadrijanopolja 378. godine (Burgess 2005, 190). Amijan Marcelin i Pseudo-Aurelije Viktor su možda pred sobom imali upravo revidirano izdanje kojim su se služili prilikom stvaranja *Res Gestae* i *Epitome de Caesaribus*. Još jedan potencijalni izvor koji im je bio na raspolaganju su izgubljene Eunapijeve *Historiae* napisane malo posle 376. godine (Barnes 1976, 266). Nažalost, trenutno raspoloživi podaci iz izvora ne dozvoljavaju nikakve konkluzivne tvrdnje u domenima izgubljenih tekstova korišćenih pri konstrukciji istorijskih dela u drugoj polovini 4. veka. Nemoguće je znati da li su Eunapijeve *Historiae* ili *Kaisergeschichte* sadržale podatak o Jovijanovom mestu rođenja i/ili rezidenciji.

U Jovijanovom slučaju svedočanstvo iz *Epitome de Caesaribus* glasi: „Iovianus, genitus patre Varroniano, incola agri Singidonensis provinciae Pannoniae³⁹, imperavit menses octo“ (Epit. de Caes. 44, 1). Reč *genitus* se odnosi na Jovijanovog oca Varonijana (i.e. Jovijan je potekao od oca Varonijana), a reč *incola* na Jovijanovu pripadnost oblasti Singidunuma. *Incola* potiče od latinskog glagola *incolare* koji može da se prevede kao *živeti*, *prebivati* ili *naseljavati* određenu teritoriju (Carlier 2008, 161). *Incola* je preko *incolare* povezana i sa

³⁸ U pitanju je moderni nemački naziv hipotetičkog teksta čije je postojanje pretpostavio istoričar Aleksandar Enman (Alexander Enmann) 1883. godine (Burgess 1995, 111).

³⁹ Singidunum je u Jovijanovo vreme pripadao provinciji Meziji Primi. Postoji mogućnost da je autor mislio na neka naselja koja u geografskom smislu pripadaju Panoniji, ali su administrativno vezana za Singidunum. Primera radi, današnja Batajnica, Surčin, Dobanovci, Zemun itd. S druge strane, nije isključeno da je posredi greška, neznanje ili manjak interesovanja za preciznost kod Pseudo-Aurelija Viktora.

glagolom *colere* zato što je prvobitno značenje reči *incola* bilo u neraskidivoj vezi sa zemljom. Drugim rečima, *incola* je bila osoba koja živi na (poljoprivredno) kultivisanoj površini. Sa tim u vezi je relevantna i reč *colonus* koja isto tako potiče od glagola *colere*. U najranije doba rimske kolonizacije razlika između *incolae* i *coloni* je bila u tome što su prvi predstavljali autohtoni deo pokorenog stanovništva, a drugi došljake naseljene na pokorenim teritorijama (Gagliardi 2006, 1–2).

Sredinom perioda Republike termin *incola* dobija pravno regulisano značenje u kontekstu autohtonog stanovništva koje je ostajalo na svojoj teritoriji nakon rimskih invazija. Oni nisu uživali rimsko građansko pravo (*cives Romani*), već su ostajali „stranci” (*peregrini*). Počevši od perioda kasne Republike, terminom *incola* su se nazivali i ljudi koji su svojom voljom ili usled okolnosti napustili zavičaj i naselili se u nekoj rimskoj koloniji ili municipijumu. Sumirano, krajem Republike termin *incolae* mogao je da predstavlja autohtono stanovništvo neke osvojene teritorije koje je na tom mestu obitavalo pre rimske invazije (autohtone *incolae*) ili pridošlo stanovništvo koje se relociralo i osnovalo novu rezidenciju u okviru neke rimske teritorije (naseljene *incolae*). Naseljene *incolae* u ovom periodu nisu mogle da budu u potpunosti pravno integrisane kao članovi grada ili zajednice u koje su se naselili. Izmeštanje iz zavičaja nije neutralisalo njihovu pripadnost istom (López 2012, 417; Gagliardi 2006, 46–47).

U vreme cara Hadrijana termin *incola* dobija jasnije definisane pravne konotacije i postaje nerazdvojiv od koncepta domicila. Hadrijanova administracija naložila je da baza osoba okarakterisanih kao *incolae* treba da bude njihov *domicilium* (Todisco 2005, 136-138).⁴⁰ *Domicilium* je pravno regulisana i permanentna rezidencija nekog subjekta u Rimskoj državi. Uspostavljanjem domicila u rimskoj koloniji ili municipijumu ljudi su postajali podložni lokalnim fiskalnim, građanskim i pravnim obavezama. Ukoliko bi osoba boravila na nekom mestu bez intencije da osnuje permanentnu rezidenciju, to mesto bi se nazivalo *habitatio*. U onom trenutku kada individua činjenično boravi u nekom mestu (*habitatio*) i ima želju i/ili volju da se tu trajno nastani (*animus*), onda se ispunjavaju uslovi za nastanak domicila. Većini slobodnih ljudi je bilo dozvoljeno da za života menjaju prebivališta (*movere locum*) u okviru granica Rimske države, osim ako im je iz nekog razloga to bilo zakonom zabranjeno (Aličić 2020, 471-474).

Pod premisom da je svedočanstvo iz *Epitome de Caesaribus* istinito, postavlja se pitanje da li je Jovijan bio autohtoni ili naseljeni *incola*? Ni na koji način nije moguće, niti je očekivano doći do tačnog odgovora na osnovu jedne reči u jedinom raspoloživom kasnoantičkom izvoru. Međutim, u potrazi za mogućim odgovorom od pomoći su informacije o semantičkoj evoluciji termina počevši

⁴⁰ O povezanosti *incola* sa konceptom domicila pisao je Sekst Pomponije, pravnik aktivan u vreme Hadrijana i Antonina Pija (López 2012, 418)

od 3. veka pa nadalje. Naime, car Karakala je 212. godine doneo edikt poznat pod nazivom *Constitutio Antoniniana* kojim su svi slobodni stanovnici Rimskog carstva dobili rimsko građansko pravo (Mirković 2014, 511). S obzirom na to da su tada svi slobodni ljudi uživali punopravni status, pretpostavljeno je da striktno razlike između *cives* i *incolae* gotovo nestaju. Raspoloživa evidencija pokazuje da se od 212. godine termin *incola* koristi uglavnom⁴¹ za ljude koji su se iselili iz svojih zavičajja i osnovali domicil i/ili posedovali zemlju (*ager*) u nekoj drugoj koloniji ili municipijumu (López 2012, 419; Gagliardi 2006, 54-55).

Sveti Avgustin Hiponski (koji je bio savremenik Pseudo-Aurelija Viktora) metaforički upotrebljava reč *incola* u tekstu *Enarrationes in Psalmos* kako bi pokazao da su ljudi privremeni stanovnici Zemlje, dok im je zavičaj na Nebesima (Aug. Enarr. Ps. 118, serm. 8). Uprkos tome što je u pitanju religijska metafora, Avgustin Hiponski verovatno povlači paralele iz pravog života kada poredi privremenu (ovozemaljsku) rezidenciju s istinskim ljudskim zavičajem (Nebesima). Za potrebe konstrukcije svoje metafore koristio se terminima koji su bili aktuelni u njegovo doba, što odgovara kraju 4. veka kada su napisane *Epitome de Caesaribus*. Mnogo konkretnije objašnjenje nastaje dva veka kasnije kada je Sveti Isidor Seviljski u delu *Etymologiae* okarakterisao *incolae* kao imigrante i suprotstavio ih ljudima koji su živeli u svojim zavičajima (*indigena*) (Isid. Etym. IX, 4. 37-40). Poenta pitanja o konotaciji koju je reč *incola* sa sobom povlačila u Jovijanovom slučaju nije da pruži legitimitet važnosti carskih zavičajja na kojoj narativ istrajava, već da ilustruje kakvi (bezmalno nerešivi) problemi nastaju kada se ovakve analize dovedu do krajnjih tačaka.

Ovakve okolnosti svedoče da je Jovijan, ako je već bio *incola agri Singidunensis*, mogao da dođe odnekud u okolinu Singidunuma, pribavi zemljišni posed i osnuje domicil. U tom slučaju postoje šanse da Jovijan nije rođen na tlu savremene Srbije, iako je oblast Singidunuma možda smatrao svojim zavičajem. Zbog toga je izričita tvrdnja o Jovijanovom rođenju u okolini Singidunuma u najmanju ruku nesigurna, a možda čak i pogrešna. Opskurni podatak kojim je Jovijan povezan sa Singidunumom u ovom trenutku ne dozvoljava konkluzivne tvrdnje na ovu temu, a sasvim je izvesno da je do tačnog odgovora nemoguće doći. Iscrpna semantička analiza reči *incola* može da bude indikativna i naučno značajna, ali pokušaj pronicanja u autorov proces razmišljanja⁴² pri pisanju teksta sa ciljem pouzdane rekonstrukcije carskog zavičajja je nemoguć zadatak. Čitava problematika svedoči o potrebi za preispitivanjem opravdanosti tvrdnje

⁴¹ Postojali su izuzeci i nakon donošenja *Constitutio Antoniniana*, što dodatno komplikuje semantičku evaluaciju termina *incola*. Primera radi, stanovnici tračkog sela Skaptopare su u 3. veku zatražili pomoć od cara Gordijana III (238-244) koja je ostala zabeležena na jednom natpisu pronađenom u okolini Blagoevgrada. Oni su u pravnom smislu identifikovani kao *incolae*, iako je nesumnjivo velika većina tih ljudi rođena u samom selu (Doukellis, 2021).

⁴² Odnosno preciznu semantičku vrednost koju je autor u tekstu pridao terminu *incola*.

da je Jovijan (bez rezerve) rođen u okolini današnjeg Beograda, koja se provlačenjem kroz narativ učvrstila kao činjenična. Širenjem pitanja naučne zasnovanosti i na druge careve, koji su neupitno prisvojeni kao „naši”, nailazi se na iste bezmalo nerešive probleme i stoga prividno naučni karakter ovako definisanog baštinskog diskursa gubi kredibilitet.

Naposletku treba skrenuti pažnju na učitavanje savremenih perspektiva u antičke tekstove. Antički autori uglavnom nisu percipirali mesta rođenja ili zavičaje careva kao podatke od izuzetnog značaja, pogotovo u tekstovima poput *Epitome de Caesaribus* koji je trebalo na sažet način da opiše pojedinačne vladavine često veoma opskurnih ličnosti. Očekivanje da će takvi izvori pružiti precizno mesto rođenja određenog cara je posledica anahronističkog pristupa tekstu postavljanjem neodgovarajućih pitanja. Umesto pitanja *gde je car rođen* ili *da li je zaista na tom mestu rođen*, znatno je epistemološki značajnije usmeriti pažnju prema pitanjima koja se tiču implikacija pominjanja carevog mesta rođenja ili zavičaja. Svrha pominjanja carskog porekla u antičkim tekstovima neretko je retoričke prirode. Drugim rečima, posledica je autorove namere da čitaocima predoči carevo provincijsko ili nisko poreklo koje stoji u direktnoj suprotnosti sa kasnije stečenom pozicijom, ugledom i moći. Ako se pažnja usmeri na pitanje konkretnog mesta rođenja određenog cara, a u (ne)svesnom cilju isticanja *civilizacijskog kontinuiteta* i ideje *genius loci* na srpskom tlu, prenebrežava se antička perspektiva i u rimsku prošlost se učitavaju savremena značenja. Ni na koji način nije opravdano čitati antičke tekstove u nadi da će pružiti odgovore na savremena ideološki obojena pitanja, s obzirom na to da se takvim postupkom tekst izlaže analitičkim uslovima za koje nije stvoren i koje ne može da podrži.

Proučavanje carskih biografija ograničeno je pisanim izvorima koji su sačuvani kroz vekove i dospeli do današnjih dana. Među njima postoji jasna heterogenost u domenima žanra, namera autora koji su dela pisali i naposletku hronološke distance između autora i subjekata (i.e. rimskih careva). Treba imati u vidu da antički autori nisu pratili norme i konvencije koje čine biografiju „dobrom” u savremenom smislu reči (Momigliano 1978, 73-74). S obzirom na to da su se mesta rođenja careva selektivno isticala kada je za to postojalo političkih ili retoričkih razloga, neophodno je zauzeti jasan stav kada su u pitanju mogućnosti, ograničenja i (uopšteno rečeno) problemi upotrebe pisanih izvora prilikom pokušaja rekonstrukcije carskih zavičaja.⁴³ Sa metodološke tačke gledišta, pojedini

⁴³ Pisani izvori korišćeni su u više navrata kako bi osnažili narativ *Srbija, zavičaj rimskih careva* na arheološkim lokalitetima. Indikativan primer je Glac, lokalitet koji je proglašen za carsku palatu Maksimijana Herkulija na osnovu jednog svedočanstva kod Pseudo-Aurelija Viktora (Epit. de Caes. 40, 10). Uprkos tome što se naučnici slažu da su pisani izvori od neizmernog značaja za arheologe koji proučavaju istorijske periode, treba i u ovom domenu biti na oprezu usled ograničenja i grešaka koje mogu da nastanu neadekvatnim teorijsko-metodološkim pristupima (Laurence 2004).

nosti koje čine sadržaj izvora (kontradiktornosti, odsustvo ili opskurnost podataka) treba posmatrati kao karakteristike teksta koje aludiraju na širi kontekst u kojem su autori stvarali, a ne „hipoteze” čijim proučavanjem je moguće doći do konačnog odgovora (Baumann & Liotsakis 2022, 1-6). Takav pristup antičkim delima postaje posebno problematičan kada su njegove posledice neposredno vezane za aktuelna društveno-politička pitanja, što i jeste slučaj sa narativom *Srbija, zavičaj rimskih careva*. Uprkos tome što izvori istraživačima pružaju mnoštvo različitih mogućnosti⁴⁴, Jovijanov slučaj je ilustracija ograničenja. Iako problematičan u svojim okvirima, tekst *Epitome de Caesaribus* možda i može da svedoči o tradiciji vezanoj za carevo poreklo. Međutim, pretvaranje potencijalne tradicije posvedočene na jednom jedinom mestu u apsolutnu istorijsku istinu ne može da bude opravdano s naučnog, ali i s etičkog stanovišta ukoliko diseminaciju takvih podataka vrše stručnjaci.

Zaključak

U savremenom srpskom društvu pitanje zavičaja⁴⁵ rimskih careva je slojevito i sa sobom povlači konotacije koje prevazilaze akademsku sredinu i sežu u domene javne sfere i mnjenja. Da bi se razumela potreba za preispitivanjem Jovijanovog „begradskog“ porekla, neophodno je vratiti se na početak rada i problematiku populističkog narativa o tlu Srbije kao zavičaju rimskih careva. Jovijan je samo jedan u nizu ličnosti čija je aproprijacija u najmanju ruku problematična, a neretko i potpuno naučno nezasebnana. Podatak da je Srbija „druga posle Italije“ po broju rimskih careva rođenih na njenom tlu, što se često viđa u medijima⁴⁶, sam po sebi nije ni od kakvog značaja za humanističke nauke. Republika Srbija ne deli s antikom ništa izuzev prostorne dimenzije i stoga je svako heritološko vrednovanje zasnovano na takvim vezama u svojoj suštini anahronistično i ideološki opterećeno. Isticanje lokalnih („naših”) rimskih careva je u potpunosti irelevantno rimskim studijama i time se ne postižu smislene poente s epistemološkog i naučnog stanovišta.

⁴⁴ Primera radi identifikacija istorijskih tradicija (ako neki podaci cirkulišu u izvorima), uočavanje društvenih, političkih, religijskih ili moralnih svetozora pod kojima su autori pisali, uspostavljanje relativne hronologije događaja iz života careva itd.

⁴⁵ Individua ne mora nužno da bude rođena u okviru nekog mesta kako bi ga smatrala svojim zavičajem. Međutim, u narativu *Srbija, zavičaj rimskih careva*, reč „zavičaj“ implicitno (mada, neretko i direktno) ukazuje na mesto rođenja.

⁴⁶ vid. npr. <https://web.archive.org/web/20201209152208/https://www.edutelevision.com/rimski-imperatori-rodeni-na-teritoriji-srbije/>, pristupljeno marta 2025;

<https://www.telegraf.rs/zanimljivosti/2606769-srbija-je-kolevka-rimskih-imperatora-najvise-ih-je-rodjeno-na-prostorima-nase-zemlje>, pristupljeno marta 2025.

Jovijan je ciljano izabran kao studija slučaja u ovom radu zato što se dekonstrukcijom prisvajanja njegove ličnosti obznanjaju elementarni problemi narativa o Srbiji kao zavičaju rimskih careva. Iscrpna analiza jedne rečenice iz teksta *Epitome de Caesaribus* i značenja reči *incola* ne treba da se shvati kao poziv na obavljanje takvog nerešivog zadatka, čime bi se paradoksalno narativ legitimisao i njegova aktuelnost osnažila, već treba da pokaže kakve nepremostive prepreke postoje pri pokušajima kvantifikacije rimskih careva rođenih na tlu Srbije. Podatak na kojem počiva ustaljena tvrdnja da je Jovijan rođen u okolini Singidunuma je pre svega jedinstven, a potom i problematičan u svojim okvirima. S tim u vezi, nije prihvatljivo predstavljati Jovijana kao cara rođenog u Beogradu bez skretanja pažnje na prirodu izvora. Isti analitički pristup većini careva u narativu otkriva slične ili identične probleme (vid. Perić 2024, 79-80). Takve okolnosti, u kombinaciji s irelevantnošću akcentovanja carskih zavičaja iz naučne perspektive, svedoče o nedostacima ovog baštinskog diskursa.

Snaga podatka da se na tlu savremene Srbije rodio veliki broj rimskih careva evidentna je samo u metodama kojima pojedini stručnjaci komuniciraju sa širom javnošću nudeći joj nacionalistički obojenu, intrigantnu i mitologizovanu verziju prošlosti. Činjenicom da se određeni, u realnosti nesaznatljiv, broj rimskih careva rodio na tlu Srbije teži se ka širenju pseudonaučnog stava da je teritorija naše zemlje, za razliku od drugih zemalja, posebna i predodređena zbog tobožnjeg *civilizacijskog kontinuiteta*⁴⁷ Ljudi koji se zalažu za takvo viđenje prošlosti neretko percipiraju rimske careve kao sponu između prisvojene praistorije (Lepenskog Vira i Vinče) i srpskog srednjeg veka. Ovaj problem ne treba zanemariti, s obzirom na to da je u svojoj suštini nenaučan i podložan (zlo)upotrebi u retorici pojedinaca koji njime mogu da pravdaju svoje ideološke aspiracije ili nacionalističke pretenzije.

Izjava

Potvrđujem da je podneti članak rezultat originalnog i nezavisnog akademskog rada autora, zasnovanog na mom sopstvenom intelektualnom naporu, analizi i interpretaciji. U izradi članka ni na koji način nije korišćena nijedna AI alatka

Reference

Aličić, Samir. 2020. „O promeni prebivališta (domicilium) u rimskom pravu.” In *Seobe od antike do danas*, edited by S. Vukadinović, S. Boškov, and I. Radulović, 469–78. Novi Sad: Filozofski fakultet.

⁴⁷ U ovom domenu je naročito indikativan sledeći članak: <https://vreme.com/vreme/srecni-sluga-zakopanog-grada/>, pristupljeno marta 2025.

- Babić, Staša i Zorica Kuzmanović. 2015. „Balkan kao vremenska odrednica – Diskurs balkanizma u srpskoj arheologiji.” *Etnoantropološki problemi* 10(3): 539–55. <https://doi.org/10.21301/EAP.v10i3.1>
- Baumann, Mario and Liotsakis, Vasileios. 2022. “Introduction.” In *Reading History in the Roman Empire*, edited by M. Baumann and V. Liotsakis., 1-12. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Barnes, Timothy D. 1976. “Review Article: The Epitome de Caesaribus and Its Sources.” *Classical Philology* 71(3): 258–68. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.1086/366275>
- Božilović, Jelena and Jelena Petković. 2022. “An Ideological Perspective on Street Names: Socialist Political Symbols in the Post-socialist City of Niš.” *Cities* 124(22). <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103586>
- Buhvald, Volfgang i dr. 1984. *Rečnik grčkih i latinskih pisaca antike i srednjeg veka. Tuskulum leksikon*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Burgess, Richard W. 1993. “Principes cum Tyrannis: Two Studies on the Kaisergeschichte and Its Tradition.” *The Classical Quarterly* 43(2): 491–500.. <https://doi.org/10.1017/S0009838800040039>
- Burgess, Richard W. 1995. “On the Date of the Kaisergeschichte.” *Classical Philology* 90(2): 111-128. <https://doi.org/10.1086/367453>
- Burgess, Richard W. 2005. “A Common Source for Jerome, Eutropius, Festus, Ammianus, and the Epitome de Caesaribus between 358 and 378, along with Further Thoughts on the Date and Nature of the Kaisergeschichte.” *Classical Philology* 100(2): 166–92. <https://doi.org/10.1086/432844>
- Carrier, Jean-Yves. 2008. “Incola est. About European Citizenship.” In *Migration Law and Sociology of Law: Collected Essays in Honour of Kees Groenendijk*, edited by A. Böcker et al., 161–68. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Cvjetičanin, Tatjana. 2019. „Teren i javna arheologija (ili Zašto je potrebno preispitivati i naizgled jasne veze?).” *Etnoantropološki problemi* 14(3): 789–809. <https://doi.org/10.21301/eap.v14i3.3>
- Cvjetičanin, Tatjana. 2022. „Identity Crises and Confusions: Metamorphosis Constantini.” *Etnoantropološki problem* 17(3): 1011-1034. <https://doi.org/10.21301/eap.v17i3.10>
- Dietler, Michael. 2005. “The Archaeology of Colonization and the Colonization of Archaeology: Theoretical Challenges from an Ancient Mediterranean Colonial Encounter.” In *The Archaeology of Colonial Encounters*, edited by G. J. Stein, 33–68. Santa Fe: School of American Research Press.
- Dignas, Beate and Winter, Engelbert. 2007. *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drijvers, Jan W. 2011. “Ammianus, Jovian, and the Syriac Julian Romance.” *Journal of Late Antiquity* 4(2): 280–97. <https://doi.org/10.1353/JLA.2011.0030>
- Drijvers, Jan W. 2022. *The Forgotten Reign of the Emperor Jovian (363–364)*. Oxford: Oxford University Press.
- Doukellis, Panagiotis. 2021. “Violence and the Ascent to the Extraordinary: A Rural Community’s Petition to the Emperor Gordian III.” *Dialogues d’histoire ancienne* 47(1): 27–42. <https://doi.org/10.3917/dha.471.0027>

- Gagliardi, Lorenzo. 2006. *Mobilità e integrazione delle persone nei centri cittadini romani: aspetti giuridici*. Milano: Giuffrè.
- Holtorf, Cornelius. 2007. "Can You Hear Me at the Back? Archaeology, Communication and Society." *European Journal of Archaeology* 10(2–3): 149–65. <https://doi.org/10.1177/1461957108095982>
- Jones, Arnold H. M. 1964. *The Later Roman Empire, 284–602. Vol. 1*. Oxford: Basil Blackwell.
- Jovanović, Aleksandar. 2006. *Tlo Srbije: Zavičaj rimskih careva*. Beograd: Princip Bognart Pres.
- Kuzmanović, Zorica i Vladimir Mihajlović. 2018. „Rimski carevi i konstrukcija identiteta u savremenoj Srbiji.” U *Bolja prošlost. Izmišljanje tradicije i novi identiteti*, 125–44. Beograd: Evoluta.
- López, Miguel. 2012. "Emigrantes en el mundo romano: algunas precisiones sobre el término incola." *Espacio Tiempo y Forma. Serie II, Historia Antigua*: 415–22. <https://doi.org/10.5944/etfii.25.2012.10299>
- Laurence, Ray. 2004. "The Uneasy Dialogue between Ancient History and Archaeology." In *Archaeology and Ancient History: Breaking down the Boundaries*, edited by Sauer, E. W., 99–113. London: Routledge.
- Leko, Milan. 2006. *Ulice Beograda – Beogradske ulice i trgovi 1872–2003*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Ljubomirović, Irena. 2013. *Nikola Vulić – Istoričar antike*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
- Marcos, Mar. 2014. "Emperor Jovian's Law of Religious Tolerance (a. 363)." In *Política, religión y legislación en el Imperio Romano (ss. IV y V d.C.) / Politica, religione e legislazione nell'Impero romano (IV e V secolo d.C.)*, edited by M. Paño and R. Testa, 153–78.
- Mičel, Stiven. 2010. *Istorija poznog Rimskog carstva 284–641*. Beograd: Clio.
- Mihajlović, Vladimir. 2013. „Genius loci Balkani: recepcija prošlosti i konstruisanje akademskog narativa o balkanskom nasleđu.” *Etnoantropološki problemi* 8(3): 779–803. <https://doi.org/10.21301/EAP.v8i3.8>
- Mihajlović, Vladimir. 2023. *Rimsko nasleđe u Srbiji. Nauka, prosveta i javnost*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
- Mirković, Miroslava. 2014. *Istorija rimske države*. Beograd: Službeni glasnik.
- Mirković, Miroslava. 2016. *Pozno rimsko carstvo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Mirković, Miroslava. 2017. *Sirmium. Its History from the First Century AD to 582 AD*. Novi Sad: University of Novi Sad – Faculty of Philosophy.
- Momigliano, Arnaldo. 1978. "The Historians of the Classical World and Their Audiences." *The American Scholar* 47(2): 193–204.
- Palavestra, Aleksandar. 2011. „U službi kontinuiteta. Etno-arheologija u Srbiji.” *Etnoantropološki problemi* 6(3): 579–94. <https://doi.org/10.21301/eap.v6i3.2>
- Perić, Peđa. 2024. *Narativ Tlo Srbije, zavičaj rimskih careva: Istorijat, naučna zasnovanost i etički problemi*. Master teza, Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Popović, Ivana. 2010. „Predgovor.” In *Felix Romuliana – Gamzigrad*, edited by I, Popović, 7–9. Beograd: Arheološki institut.
- Srejović, Dragoslav et al. 1993. *Rimski carski gradovi i palate*. Beograd: Galerija SANU.

- Todisco, Elisabetta. 2005. “L’immigrato e la comunità cittadina: una riflessione sulle dinamiche di integrazione.” In *Storia romana e storia moderna*, edited by M. Pani, 133–53. Bari: Edipuglia.
- Ucko, Peter. 2016. “Foreword.” In *Archaeological Displays and the Public: Museology and Interpretations*, edited by P. M. McManus, ix–xi.
- Vasić, Miloje et al. 2018. *Konstantinova vila u Medijani*. Niš: Narodni muzej.
- Vulić, Nikola. 1924. „Konstantin Veliki.” *Bratstvo* XVII: 15–26.
- Vulić, Nikola. 1925. „Znameniti ljudi starog doba u našoj zemlji.” *Bratstvo* XVIII: 1–20.
- Vulić, Nikola. 1926. „Vojvodina u najstarije doba.” *Književni Sever* II: 226–28.
- Vulić, Nikola. 1929. “Sirmium, današnja Sremska Mitrovica.” *Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu* II: 153–64.
- Vulić, Nikola. 1939. „Vojvodina u rimsko doba.” *Vojvodina* I: 61–80.

Izvori

- Ammianus Marcellinus. 2009. *Res Gestae*. Translated by Charles Duke Yonge. Project Gutenberg eBook. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/28587/pg28587-images.html>.
- Augustinus. 2003. *Enarrationes in Psalmos (99–120)*. Translated by M. Boulding. Hyde Park, NY: New City Press.
- Eutropius. 1886. *Breviarum Historiae Romanae*. In Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius, translated literally by Rev. John Selby Watson, 401–505. London: George Bell and Sons.
- Festus. n.d. *Breviarum*. Translated by Thomas M. Banchich and Jennifer A. Meka. <https://www.attalus.org/translate/festus.html>.
- Isidorus. 2006. *Etymologiae*. Translated by Barney S. et al. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malalas. 2019. *Chronographia*. Translated by Brady Kiesling. ToposText. <https://topostext.org/work/793>.
- Philostorgius. 2007. *Historia Ecclesiastica*. Translated by Philip R. Amidon. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Pseudo Aurelius-Victor. 2009. *Epitome de Caesaribus*. Translated by Thomas M. Banchich. 2nd edition. Canisius College Translated Texts, Number 1. Buffalo, NY: Canisius College.
- Socrates Scholasticus. 1890. *Historia Ecclesiastica*. Translated by A. C. Zenos. In *Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 2*, edited by Philip Schaff and Henry Wace. Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co.
- Sozomen. 1890. *Historia Ecclesiastica*. Translated by Chester D. Hartranft. In *Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 2*, edited by Philip Schaff and Henry Wace. Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co.
- Theodoretus. 1892. *Historia Ecclesiastica*. Translated by Blomfield Jackson. In *Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 3*, edited by Philip Schaff and Henry Wace. Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co.
- Theophanes. 1997. *Chronographia*. Translated with introduction and commentary by Cyril Mango and Roger Scott, with the assistance of Geoffrey Greatrex. Oxford: Clarendon Press.

- Zonaras. 2009. *Epitome Historiarum*. Translated by Thomas M. Banchich and Eugene N. Lane. Introduction and commentary by Thomas M. Banchich. London & New York: Routledge.
- Zosimus. 1814. *Historia Nova*. Translated by anonymous. London: Green & Chaplin.

Izvori (u originalu)

- Ammianus Marcellinus. n.d. *Res Gestae*. Accessed March, 2025. <https://www.thelatinlibrary.com/ammianus.html>.
- Augustinus. 2015. *Enarrationes in Psalmos 101–150, Pars 2 (110–118)*. Edited by Franco Gori with the collaboration of Angelo De Nicola. Berlin: De Gruyter.
- Paulus Diaconus. n.d. *Historia Romana*. Accessed March, 2025. <https://www.thelatinlibrary.com/pauldeacon.html>.
- Pseudo-Aurelius Victor. n.d. *Epitome de Caesaribus*. Accessed March, 2025. <https://www.thelatinlibrary.com/victor.caes2.html>.

Peđa Perić

University of Belgrade, Faculty of Philosophy
Department of Archaeology
pedjapericarh@gmail.com

On the 'Belgrade' Origin of the Roman Emperor Jovian

The narrative of Serbia as the birthplace of numerous Roman emperors is a popular, yet in many ways controversial, theme within the domestic heritage discourse. Among the many rulers included in this narrative is Emperor Jovian (363–364), unique in that his birthplace is identified as Singidunum (modern Belgrade). This paper examines both the reception of Jovian's "Belgrade" origin in contemporary Serbian society and the evidence upon which this claim is based. The aim of such a critical review is to highlight the fundamental problems that have accompanied this narrative in recent decades, illustrated here through the case of Jovian. The paper begins with general information about the history of the narrative and the ideological connotations it entails. It then turns to an overview of Jovian's life and reign in order to provide historical context for the discussion. This is followed by a presentation of selected cases in which Jovian's figure has been invoked, demonstrating that the emperor's name occasionally surfaces within the heritage discourse of the capital even today. Examples include sensationalist tabloid articles, interviews given to the media by experts in archaeology, and the fact that a street in Belgrade currently bears Jovian's name. Singidunum has been assumed to be Jovian's place of origin on the basis of *Epitome de Caesaribus* by Pseudo-Aurelius Victor, which states that

the emperor was an *incola agri Singidonensis*. At present, *Epitome de Caesaribus* is the only known late antique text in which this information appears. An analysis of the word *incola* shows that in Jovian's time the term primarily denoted residence rather than nativity. This perspective does not call for rejecting the possibility that Jovian was indeed born in the vicinity of Singidunum, but rather points to the need to question some of the established claims and to avoid presenting them to the wider public without caution.

Keywords: Roman heritage, Roman emperors, public archaeology, Emperor Jovian, written sources, *incola*

Primljeno / Received: 13.10.2025.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 5.02.2026.